

AJÁNLÁS

**a veszélyhelyzeti (tűzvédelmi és polgári védelmi)
nevelő-oktató munka tervezéséhez**

**Belügyminisztérium
Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság
2005**

TARTALOMJEGYZÉK

1.	Bevezető.....	3
1.1	Az Ajánlásban használt fogalmak.....	3
1.2	A katasztrófavédelmi (tűzvédelmi és polgári védelmi) nevelés- oktatás jogszabályi háttere.....	4
2.	A veszélyhelyzeti (tűzvédelmi és polgári védelmi) ismeretek helye a tantervezési hierarchiában.....	4
2.1	Nemzeti alaptanterv.....	4
2.2	Kerettanterv.....	5
2.2.1	Oktatási Minisztérium kerettanterve.....	5
2.2.2	MOZAIK kerettanterv.....	6
2.2.3	Nyíregyházi kerettanterv.....	7
2.3	Helyi tanterv.....	11
2.3.1	„A” változat.....	12
2.3.2	„B” változat.....	13
3.	Kapcsolatok.....	15

1. Bevezető

A Belügyminisztérium Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság az elmúlt évek természeti katasztrófáinak és az egyre gyakoribbá váló egyéb veszélyhelyzeteinek feldolgozása során szerzett tapasztalatokból kiindulva - folytatva elődszervezetei munkáját - nagy gondot fordít a közoktatási intézményekkel való kapcsolattartásra.

Bizonyossá vált, hogy a szülők és a nevelők többsége igényli, hogy a gyermekek tudatában legyenek annak, hogy bár veszélyek között élünk, de ezek egy része megelőzhető, elkerülhető vagy fel lehet készülni az ellenük való védekezésre. Ehhez azonban szükséges a megfelelő gondolkodás és magatartásmód kialakítása, amely nem egyenlő a tudásanyag mechanikus elméleti elsajátításával.

Mint minden más területen, úgy a veszélyhelyzeti nevelés-oktatásban is igaz, hogy a helyes életvitel megalapozását kisgyermekkorban kell kezdeni.

A legalapvetőbb cél az alábbi igények és képességek kialakítása:

- **óvják önmagukat és környezetüket**
- **megfontoltak, előrelátóak legyenek a veszélyhelyzetek elhárítása során**
- **rendelkezzenek a megfelelő felkészültséggel és gyakorlottsággal, hogy képesek legyenek segíteni önmagunkon, egymáson és tudjanak segítséget kérni a bajban**
- **becsülik természeti és kulturális értékeinket.**

E célokat megerősíti a 2003. év végén kiadott Nemzeti alaptanterv is, melyben több helyen is hangsúlyt kap a személyes biztonsággal, a magatartási mintákkal, a **biztonságkultúrával** kapcsolatos kompetenciák meghatározása.

1.1 Az Ajánlásban használt fogalmak

A köznapi nyelv, a mindennapi élet nem azonos tartalommal, de hasonló súllyal használja a válság, krízis, katasztrófa szavakat. Sajnos bárki, bármikor megélhet olyan helyzetet, ami az egyéni/családi életében csak a tragikus jelzővel illelhető, a teljes fizikai és/vagy lelki összeomlásával jár – ami a család történetébe katasztrófaként íródik be.

A 2. sz. melléklet kivonatossan összefoglalja az egyes fogalmak meghatározását. Bármelyik megközelítést vesszük, a lényeg három kulcsszó köré csoportosítható: váratlanság, döntés, cselekvés.

Amikor azt a célt tűzzük magunk elé, hogy a fiatalokat felkészítjük a fenyegetettség, bánattal, veszteségekkel járó események kezelésére, nehéz a feladatnak nevet adni.

A katasztrófavédelem szó elég riasztó, ezért már a nevelő-oktató munka tervezésének kezdetén felmerült, hogy használjuk inkább a *veszélyhelyzet* kifejezést. A továbbiakban a következő meghatározást vesszük alapul:

- a **veszélyhelyzet** olyan speciális stresszkeltő szituáció, ami a lakosság kisebb-nagyobb csoportját közvetlenül, illetve közvetve akár életveszéllyel is fenyegeti.

Más megfogalmazásban:

Olyan félelem, amelyet valamilyen - reális - fenyegetés vált ki.

A Nemzeti Alaptanterv funkciója az elvi, szemléleti alapozás, fejlesztési feladatokat határoz meg, a műveltség alapjait foglalja össze. A veszélyhelyzeti (tűzvédelmi és polgári védelmi) ismeretek elhelyezésekor egy olyan átfogó, komplex kifejezést kellett találni, amely megfelel ezeknek a kritériumoknak és magába foglalja az e területre vonatkozó valamennyi elemet. Ez a biztonságkultúra, melynek kifejtése az Életvitel és gyakorlati ismeretek műveltségi terület céljai közé illeszkedik.

1.2 A katasztrófavédelmi (tűzvédelmi és polgári védelmi) nevelés-oktatás jogszabályi háttere

Az 1999. évi LXXIV. (katasztrófavédelmi) törvény kimondja:

1. § (2) „Minden állampolgárnak, illetve személynek joga van arra, hogy megismerje a környezetében lévő katasztrófaveszélyt, elsajátítsa az irányadó védekezési szabályokat, továbbá joga és kötelessége, hogy közreműködjön a katasztrófavédelemben.”

A **tűz elleni védekezésről**, a műszaki mentésről és a tűzoltóságról szóló **1996. évi XXXI. törvény** kimondja:

15. § (1): „A magánszemélyeknek meg kell ismerniük és meg kell tartaniuk, illetőleg meg kell tartatniuk a tulajdonukban, használatukban levő épületek, lakások, járművek, gépek, berendezések, eszközök és anyagok használatára és működtetésére vonatkozó tűzmelegelőzési szabályokat.”

16. §: „A magánszemélyeknek meg kell ismerniük a tüzesetek és a műszaki mentést igénylő balesetek, káresetek jelzésével, továbbá a tűz oltásával és a műszaki mentéssel kapcsolatos kötelezettségeiket.”

17. § „A magánszemélyek kötelesek gondoskodni arról, hogy a nevelésük, felügyeletük alatt álló személyek a 15. § (1) bekezdésében foglalt tűzvédelmi ismereteket megszerezzék, és tevékenységük során ne okozzanak tüzet vagy közvetlen tűzveszélyt.”

22. § (1): „Az általános és középiskolákban, a szakképző iskolákban, valamint a felsőoktatási intézményekben a tanulmányi követelményekbe építve, továbbá a szaktanfolyamokon, továbbképzéseken oktatni kell az általános és az egyes szakanyagokhoz kapcsolódó tűzvédelmi ismereteket.”

A **37/2001. (X. 12.) OM rendelet** többek között a következőképpen szabályoz:

3. § (2) / h: „Az intézmény vezetője ... elősegíti az intézmény oktatóinak, dolgozóinak, hallgatóinak, tanulóinak, valamint, megalakítása esetén, a munkahelyi polgári védelmi szervezetnek a felkészítését, kiképzését.

5. § „A köz- és szakoktatásban foglalkoztatott pedagógusok katasztrófa-, tűz- és polgári védelmi felkészítése külön jogszabályban meghatározott kötelező továbbképzés keretében történik.”

6. § (2): „A tanulók és a pedagógusok katasztrófa-, tűz- és polgári védelmi felkészítése a természeti csapások, a tűz, az ipari balesetek elleni védekezéshez, a tömeges sérülést okozó balesetek következményeinek felszámolásához szükséges ismeretek átadásával történik.”

A Nemzeti Katasztrófavédelmi Stratégia **tervezetének** megelőzésre vonatkozó alapelvei között nagy súllyal szerepel a lakosság hatékony előzetes veszélyhelyzeti felkészítése. Módszereinek és tartalmának meghatározásához az Euro-Atlanti gyakorlatot ajánlja figyelembe venni.

2. A veszélyhelyzeti (tűzvédelmi és polgári védelmi) ismeretek helye a tantervezési hierarchiában

2.1 Nemzeti alaptanterv

A Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 243/2003. (XII. 17.) Kormányrendeletben meghatározott célok, elvárások, követelmények közül témánkkal kapcsolatban a következőket emeljük ki:

Kiemelt fejlesztési feladatok

Énkép, önismeret

„..... gondoskodnunk kell arról is, hogy egyre kompetensebbnek érezzék magukat saját nevelésük, személyes biztonságuk, sorsuk és életpályájuk alakításában.”

Környezeti nevelés

„Konkrét hazai példákon ismerjék fel a társadalmi-gazdasági modernizáció pozitív és negatív, egyénre gyakorolt hatásait a környezeti következmények tükrében.

Életmódjukban a természet tisztelete, a felelősség, a környezeti károk megelőzésére való törekvés váljék meghatározóvá. Magatartásukban alakuljon ki és erősödjön meg a személyes biztonságra való törekvés. Szerezzenek személyes tapasztalatokat az együttműködés ... terén.”

Testi és lelki egészség

„Ismertessék meg a környezet – elsősorban a háztartás, az iskola és a közlekedés leggyakoribb, egészséget, testi épséget veszélyeztető tényezőit.

Készüljenek fel a veszélyhelyzetek egyéni és közösségi szintű megelőzésére, kezelésére.”

Ember a természetben műveltség terület

Alapelvek, célok

„A műveltségi területen zajló nevelés-oktatás a fenntartható fejlődés és az elvárható biztonság igényeinek megfelelően formálja a tanulók gondolkodásmódját...”

Életvitel és gyakorlati ismeretek műveltségi terület

Alapelvek, célok

„...a megszerzett ismeretek alapján segíti, hogy a tanulók tudatos szemléletűvé és a gyakorlatban előhívható magatartási mintává váljon a környezet és a természet védelme, az egyéni életük biztonságát szem előtt tartva.”

A műveltségterület fő témaköre lehet többek közt:

Biztonságkultúra: az egyéni és társadalmi létet veszélyeztető tényezők felismerése, az egyén felelőssége a veszélyhelyzetek kialakulásában, kialakításában, katasztrófavédelem (tűz- és polgári védelem, tervezés, megelőzés, beavatkozás, értékelés).

A fenti kiemelések alkotják a gerincét a veszélyhelyzeti ismeretekkel kapcsolatos nevelő-oktató munka tervezésének, a kerettanterven keresztül a helyi tantervekben való elhelyezésnek.

2.2 Kerettanterv

A NAT 2003. év végi megjelenése előtt szerkesztett kerettantervek, tantervcsaládok a fenti alapcélokat, feladatokat természetesen tartalmazzák ugyan, de elszórtan, konkrét nevesítés nélkül, a körülírások alapján pedig nehéz órakeretet tervezni a téma feldolgozásához.

2004-ben új kerettanterv-javaslatok készültek el. Az alábbiakban összefoglaljuk a tanmenetjavaslat készítésének idején (2004. szeptember), az Oktatási Minisztérium honlapján található, illetve az Oktatási Közlönyökben megjelent azon kerettantervek idevonatkozó utalásait, melyek már nevesítve, helyenként konkrétan kifejtve tartalmazzák a biztonságkultúra témakörét, meghatározzák a főbb célokat és fejlesztési feladatokat.

2.2.1 Oktatási Minisztérium kerettanterve

Az Oktatási Minisztérium kerettantervében a Technika és életvitel műveltségterület 5-8. évfolyamra kidolgozott javaslata a 8. évfolyamban tartalmazza a biztonságkultúra témát. Belépő tevékenységként *„Az egyéni és társadalmi létet veszélyeztető tényező felismerése. Az egyén felelőssége a veszélyhelyzetek kialakulásában, kialakításában.”* jelenik meg. Tartalmi összefoglaló: *„Katasztrófavédelem (tűz- és polgári védelem), tervezés, megelőzés, beavatkozás, értékelés.”* Ez szöveghűen követi a NAT Életvitel és gyakorlati ismeretek műveltségterület alapelveiben, céljaiban megfogalmazottakat.

Az átemelés természetesen indokolt is lehet, amennyiben a tantárgyak kialakítása a hagyományoknak megfelelően alakul. A technika tantárgyra szánt időkeretben (jelen esetben 18,5 óra/év) legalább egy óra biztosan külön erre a területre fordítható.

A katasztrófavédelem szakembereinek szándéka azonban, hogy a veszélyhelyzeti ismeretek minél korábban megjelenjenek a tanulnivalók körében, a gyakorlásra évről-évre legyen mód. Ehhez ez biztosan kevés. Tehát a téma feldolgozását ebben a rendszerben tanórán kívüli keretekben kell megoldani.

2.2.2 MOZAIK kerettanterv

A MOZAIK kerettanterv-rendszerben a biztonságkultúra témakör a felső tagozat Életvitel és gyakorlati ismeretek egységében található (*technika 5-8* egységben).

Tananyag, témakör, fogalmi tartalom	Fejlesztési feladatok
Biztonságkultúra	
5. évf.	
A gépkocsi legfontosabb biztonsági berendezései. A kerékpár biztonsági felszerelései. A kerékpáros közlekedés veszélyforrásai, a balesetek megelőzésének lehetőségei. Lakóhelyünk veszélyeztetettsége. Helyes magatartásformák. A bányászat és az ipari veszélyei.	Legyen képes a szükséges eszközök balesetmentes használatára. Tudja megnevezni a gépkocsi legfontosabb biztonsági berendezéseit. Tudja helyesen ellenőrizni és működtetni a kerékpár biztonsági berendezéseit. Ismerje a kerékpáros közlekedés során a balesetek megelőzésének lehetőségeit. Ismerje lakóhelyének legfontosabb veszélyforrásait, tudja azok elkerülésének lehetőségeit.
6. évf.	
A balesetmegelőző magatartás gyakorlása, elsajátítása a közlekedésben. Az elektromos áram veszélyei.	Legyen képes a szükséges eszközök balesetmentes használatára. Tudjon példákat mondani a természeti erőforrásokkal való helyes gazdálkodásra. Alkalmazzák a biztonságos kerékpáros közlekedést lakóhelyükön. Tudja az elektromos áram használatának elemi szabályait.
7. évf.	
A műanyagok előállításának, a fosszilis tüzelőanyagok égetésének globális és lokális veszélyei. A fenntartható fejlődés. A polgári védelem szerepe feladatai. Felkészülés és tervszerűség a természeti (földrengés, árvíz) és ipari katasztrófák elhárítására.	Legyen képes a szükséges eszközök balesetmentes használatára. Lássák be, hogy a katasztrófák hatásai csökkenthetők a megfelelő előrelátással, a tervszerű elhárító tevékenységgel.
8. évf.	
Elektromos áram veszélyei A lakás villamos- és gázkészülékeinek balesetmentes használata. A lakástűzök leggyakoribb okai. A tűzoltás szabályai. A motorizáció előnyeinek, hátrányainak és veszélyeinek fölismerése, azonosítása. Érintésvédelem, elektromos balesetek megelőzése. Teendők áramütéskor és elektromos tüzek esetén.	Legyen képes a szükséges eszközök balesetmentes használatára. Legyen képes a lakás villamos- és gázkészülékeinek balesetmentes használatára, azok hibás működésének felismerésére. Ismerje a lakástűzök elkerülésének szabályait, tudja teendőket a tűz észlelésekor. Ismerje az áramütés veszélyeit, az elektromos tüzek oltásának szabályait.

Ez a kerettanterv javaslat a tantárgyra 5., 6., 8. évfolyamra heti 1 (évi 37), 7. évfolyamra heti 1,5 (évi 55) órát ad meg. Az ajánlott tananyag mennyiségét figyelembe véve e kerettanterv esetében is évente legfeljebb 1 tanítási óra tervezhető a témakör feldolgozására.

2.2.3 Nyíregyházi kerettanterv

A Nyíregyházi tantervcsalád Életvitel és gyakorlati ismeretek című blokkja a biztonságkultúra témakör feldolgozására az 1-6. évfolyamon évi 2, a 7-8. évfolyamon évi 3 órát tervez, a tantárgyat *technika és életvitel*nek nevezi.

Tananyag

Évfolyam Tantárgy /modul	1		2		3		4		Összesen
	Heti	Évi	Heti	Évi	Heti	Évi	Heti	Évi	
TECHNIKA ÉS ÉLETVITEL	1	37	1	37	1	37	1	37	148

Évfolyam Tantárgy /modul	5		6		7		8		Összesen
	Heti	Évi	Heti	Évi	Heti	Évi	Heti	Évi	
TECHNIKA ÉS ÉLETVITEL	1	37	1	37	1,5	55	1	37	166

Ha áttekintjük a műveltségterület tartalmi felosztási javaslatát, láthatjuk, hogy a biztonságkultúra elemei átszőhetik és át is szövik a többi elemet is.

Témakör	Óra (1-6. évf.)	Óra (7. évf.)	Óra (8. évf.)
Munka- (termelés)kultúra	18	12	8
Háztartáskultúra	3	8	5
Környezetkultúra	3	4	3
Közlekedéskultúra	4	4	3
Egészségkultúra	3	5	3
Biztonságkultúra	2	3	3
Fogyasztói- (gazdálkodás)kultúra	2	12	7
Szabadidő- (információs)kultúra	2	7	5
Ö s s z e s e n :	37	55	37

Konkréten a biztonságkultúrára vonatkozó célok:

„A Technika és életvitel tantárgy a világ tapasztalati megismerésére és gyakorlati tudás szerzésére nyújt lehetőséget...

A tantárgy célja a mesterséges környezet területeinek és összefüggéseinek bemutatásával a tanulók tájékozottságának, biztonságérzetének növelése, az emberi alkotások megismertetésével a világ teljességének és szépségének átéreztetése. **További célja a civilizáció társadalmi, környezeti vonásainak feltárása révén a felelős, környezettudatos, toleráns beállítottság kifejllesztése, a fenntartható fejlődés megértése, elfogadtatása, a kritikus fogyasztói magatartás kialakítása.**”

A következőkben tekintsük át a biztonságkultúrára vonatkozó kerettantervi ajánlást (a címek melletti számok az adott évfolyamot jelentik):

Biztonságkultúra 1.

Óraszám: 2

<i>Altémák címei</i>
<ul style="list-style-type: none"> • BALESETI LEHETŐSÉGEK A HÁZTARTÁSBAN • BALESETI LEHETŐSÉGEK A KÖZLEKEDÉSBEN • TEENDŐK BALESET VAGY SÉRÜLÉS ÉSZLELÉSE ESETÉN
<i>Tevékenységek</i>
<ul style="list-style-type: none"> • SEGÉLYHÍVÁS GYAKORLÁSA • VESZÉLYFORRÁSOK ELEMZÉSE • HORZSOLÁSOS SEB ELLÁTÁSA

Ismeretek

- VESZÉLYHELYZET, BALESET, KÖZÉRDEKŰ TELEFONSZÁMOK
- MOSÓ- ÉS TISZTÍTÓSZEREK A HÁZTARTÁSBAN
- A KÉZISZERSZÁMOK VESZÉLYEI
- FELKÉSZÜLÉS A FOGORVOSI VIZSGÁLATRA; ELŐZETES TEENDŐK, VISELKEDÉSI ELVÁRÁSOK

Biztonságkultúra 2.

Óraszám: 2

Altémák címei

- BALESETI LEHETŐSÉGEK A HÁZTARTÁSBAN
- BALESETI LEHETŐSÉGEK A KÖZLEKEDÉSBEN
- TEENDŐK BALESET VAGY SÉRÜLÉS ÉSZLELÉSE ESETÉN

Tevékenységek

- SEGÉLYHÍVÁS GYAKORLÁSA
- VESZÉLYFORRÁSOK ELEMZÉSE
- KISEBB VÁGOTT SEB ELLÁTÁSA

Ismeretek

- VESZÉLYHELYZET, BALESET, KÖZÉRDEKŰ TELEFONSZÁMOK
- A KÖRNYEZET ANYAGA, MINT VESZÉLYFORRÁS
- ELEKTROMOS KÉSZÜLÉKEK VESZÉLYEI

Biztonságkultúra 3.

Óraszám: 2

Altémák címei

- BALESETI LEHETŐSÉGEK A HÁZTARTÁSBAN
- BALESETI LEHETŐSÉGEK A KÖZLEKEDÉSBEN
- TEENDŐK BALESET VAGY SÉRÜLÉS ÉSZLELÉSE ESETÉN

Tevékenységek

- SEGÉLYHÍVÁS GYAKORLÁSA
- VESZÉLYFORRÁSOK ELEMZÉSE
- KISEBB VÁGOTT SEB ELLÁTÁSA

Ismeretek

- VESZÉLYHELYZET, BALESET, KÖZÉRDEKŰ TELEFONSZÁMOK
- A KÖRNYEZET ANYAGA, MINT VESZÉLYFORRÁS
- ELEKTROMOS KÉSZÜLÉKEK VESZÉLYEI

Biztonságkultúra 4.

Óraszám: 2

Altémák címei

- BALESETI LEHETŐSÉGEK A HÁZTARTÁSBAN
- BALESETI LEHETŐSÉGEK A KÖZLEKEDÉSBEN
- TEENDŐK BALESET VAGY SÉRÜLÉS ÉSZLELÉSE ESETÉN

Tevékenységek

- SEGÉLYHÍVÁS GYAKORLÁSA
- VESZÉLYFORRÁSOK ELEMZÉSE

Ismeretek

- AZ EGYÉNI LÉTET VESZÉLYEZTETŐ TÉNYEZŐK
- EGYÉNI FELELŐSSÉG
- KATASZTRÓFA

Biztonságkultúra 5.

Óraszám: 2 óra

<i>Tevékenységek</i>	
<i>Belépő tevékenységformák</i>	<i>Tartalom</i>
Műhelyrend, szerszámismeret, szerszámhasználat. Az egyén felelőssége önmagáért és társaiért.	Az egyénileg és közösségben végzett szerszámhasználat, anyagok alakításának veszélyei.

Biztonságkultúra 6.

Óraszám: 2 óra

<i>Tevékenységek</i>	
<i>Belépő tevékenységformák</i>	<i>Tartalom</i>
Épített környezetünk baleseti veszélyei. Vészhelyzetek kialakulása.	Műhelyrend. Szerszámok, eszközök, anyagok tárolási rendje, használatának veszélyei. Gyúlékony anyagok, tűz megelőzés. Tennivalók, beavatkozások.
<i>Ismeretek, FOGALMAK</i>	
Munkahely rendje, tárolás, égés, mérgezés, égési sérülések.	

Biztonságkultúra 7.

Óraszám: 3 óra

<i>Tevékenységek</i>	
<i>Belépő tevékenységformák</i>	<i>Tartalom</i>
Vészhelyzetek felismerése, kezelése. Előrejelzések, riasztások.	A fémek megmunkálásának veszélyei. A lakás, háztartás, mint veszélyforrás. Foglalkozási ártalmak. Katasztrófavédelmi, polgári védelmi jelzések.
<i>Ismeretek, FOGALMAK</i>	
Vészhelyzet, előrejelzés, riasztás, polgárvédelem.	

Biztonságkultúra 8.

Óraszám: 3 óra

<i>Tevékenységek</i>	
<i>Belépő tevékenységformák</i>	<i>Tartalom</i>
Berendezések, eszközök balesetmentes használata. Épített környezetünk biztonsága. Katasztrófák, balesetek elemzése.	Elektromos berendezések használatának veszélyei. Az áram hatása az emberi szervezetre. Elsősegélynyújtás, érintésvédelem, villámvédelem. Teendők elektromos tűz esetén. Épített környezetünk veszélyei: panelházak, irodaházak, acélszerkezetű építmények, hidak, alagutak biztonsága.
<i>Ismeretek, FOGALMAK</i>	
Túlterhelési áram, zárlat, izomhatás, földelés, nullázás, anyagok fáradása, menekülési útvonalak.	

Megjegyzés

A műveltségterületre vonatkozó legkonkrétabb átfedés kerettantervi szinten a 6. évfolyamon jelentkezik:

EGÉSZSÉGKULTÚRA 6.	
<i>BELÉPŐ TEVÉKENYSÉGFORMÁK</i>	<i>TARTALOM</i>
<i>A család egészsége</i> A környezet rendszeres tisztántartása. Hulladékgyűjtés.	Az ember védekezése a környezet kellemetlen hatásai ellen. Takarítás, szellőztetés. Szelektív hulladékgyűjtés.
Baleset megelőzés a háztartásban. Tűzbiztonság. A gyógyszeres tárolása.	Elemi tűzvédelmi előírások a lakás egyes helyiségeiben. Házi patika felszerelése, helye a lakásban.

ISMERETEK, FOGALMAK

Hőérzet, levegőszükséglet, allergia, házi por, szemét, hulladék, hulladékgazdálkodás, tűzveszély, tűzbiztonság , házi patika, gyógyszermérgezés.

A 6. évfolyam esetében a háztartásra vonatkozó tűzmelegelőzési témát helyi tanterv szinten célszerű a biztonságkultúrához csatolni. Az egészségkultúra ismeretkör minden évfolyamon tartalmaz koordinációs pontokat, asszociációra mód van a közlekedéskultúra ismeretkörben is.

Értékelés

Az értékelés mikéntjére vonatkozóan a következő mondatot találhatjuk:

„A feltételeket a mért követelmények szintje szerint kell megválasztani témánként, vagy jól behatárolható altémánként.”

Az világosan látszik, hogy az értékelés évenként érdemjeggyel zárul. A hagyományos értelemben vett technika tantárgy keretében rendre munkadarabok készülnek, melyek adott szempontok szerint értékelhetők.

Az értékelés feltételrendszerében a biztonságtechnikát biztosan külön – altémaként - kell kezelni. Az ajánlott (felhasználandó) kiadványok természetesen tartalmaznak annyi elméleti tudnivalót, ami alapján ellenőrző dolgozat íratható lenne, de témánk szempontjából a hangsúly nem ezen van. Fontos a tanultak rendszeres ismétlése, elsősorban gyakorlati formában. Legfontosabb minden aktív tanuló megnyilvánulás pozitív megerősítése: részvétel a játékokban, gyakorlati feladatokban, közös helyzetmegoldásokban, illetve a munkafüzetek feladatainak megoldásában. Megoldást jelent, ha a helyben szokásos – nem érdemjegy-alapú – módon rögzítjük az altémára vonatkozó teljesítményt, és azt a félévi, illetve évvégi „összesítésnél” vesszük figyelembe.

Feltételek

A biztonságkultúra altémára vonatkozó feltételek:

Személyi feltétel: A feldolgozáshoz speciális képzettség nem szükséges, de feltételez némi affinitást a téma iránt. Országszerte sok helyen évek óta élő kapcsolat van a tűzoltóságokkal, polgári védelmi kirendeltségekkel, a megyeszékhelyeken a katasztrófavédelmi igazgatóságokkal. Nagyon sok „szellemi központja” van a veszélyhelyzeti nevelés különféle területeinek – szakkörök, versenyeztetés, sport stb. A kapcsolattartó pedagógusok megkeresése jó motivációs bázist jelenthet a munka megszervezéséhez.

A BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság az érdeklődő nevelőknek a pedagógus továbbképzési rendszer keretében tanfolyami képzést is kínál.

A **„Katasztrófavédelmi alapképzés óvodapedagógusok, általános iskolai tanítók, tanárok, kollégiumi nevelők számára”** című 40 órás tanfolyami anyag katasztrófavédelmi, tűzvédelmi, polgári védelmi, elsősegély-nyújtási, oktatás-módszertani, mentális elméleti, valamint valamennyi fő témához gyakorlati ismereteket tartalmaz.

A tanfolyamról részletes információk az Oktatási Közlöny Képzési jegyzékén kívül a www.katasztrofavedelem.hu (/Hatósági tevékenység/Lakossági tájékoztatás/Továbbképzés) internetes honlapon, valamint a megyei igazgatóságok lakosságfelkészítő mentoraitól szerezhetők be.

Tárgyi feltételek: A megvalósításhoz szerencsésebb kilépni a tantermi keretből, a helyszínek megválasztását az egyes témák adják (szűkebb környezet, kémiai laboratórium, helyi üzem, speciális helyi – jellemző – veszélyeztetett helyszín, tűzoltó laktanya, tűzrakóhely a természetben, múzeum stb.). Különösen a gyújtás és oltás bemutatásakor mindenkor törekedni kell a biztonságos körülmények megteremtésére.

Tanesszközjavaslat: Az alábbi kiadványok jóval több anyagot tartalmaznak, mint amit évente két foglalkozás keretében fel lehetne dolgozni, de a tanmenetjavaslat által körvonalazott ismeretek

megtervezhetők a segítségükkel. Amennyiben érdeklődés és igény támad a téma kibővített tárgyalására, több gyakorlásra, bemutatóra, akkor a füzetekkel tanórán kívüli keretekben is lehet dolgozni.

Segédanyagok:*

A Biztonság Birodalma 1. munkafüzet 1-2. osztályosoknak
 Tűzre, vízre vigyázzatok... munkafüzet 6-8 éveseknek
 A Biztonság Birodalma 2. munkafüzet 3-4. osztályosoknak
 Tűzre, vízre vigyázzatok... munkafüzet 8-10 éveseknek
 Mancs! Ments! munkafüzet 5-6. osztályosoknak
 Tűzre, vízre vigyázzatok... munkafüzet 10-12 éveseknek
 Veled is megtörténhet! munkafüzet 7-8. osztályosoknak
 Tűzre, vízre vigyázzatok... munkafüzet 12-14 éveseknek
Kézikönyv a veszélyhelyzeti ismeretek munkafüzet sorozathoz

*: A segédanyagok megrendelhetőségével kapcsolatos információ az 1.sz. mellékletben található.

Foglalkozások szervezése: A tevékenykedtetésre alapuló feldolgozás kisebb létszámú csoportokkal könnyebben és biztonságosabban valósítható meg.

2.3 Helyi tanterv

A következőkben **két javaslat** található a veszélyhelyzeti (tűzvédelmi és polgári védelmi) ismeretek beépítésének, a tervezésnek-szervezésnek a segítése érdekében.

Az „**A**” **változat** azon intézmények számára készült, amelyek a **nyíregyházi kerettanterv** család szerint szervezik a nevelő-oktató munkát, évente min. 2 (ill. 3) foglalkozást tervezve.

A „**B**” **változatot** azoknak ajánljuk, akik

- a veszélyhelyzeti nevelő-oktató programot beépítették valamely, a biztonságos életre nevelést szolgáló komplex tárgyba
- önállóan kezdeményezett, speciális modul részeként szerepeltetik a témát
- az egyes témákat a különféle tantárgyakba építve, évente összesen legalább öt önálló foglalkozásnyi terjedelemben tárgyalják
- az osztályfőnöki órák számából min. ötöt e téma feldolgozására szánnak
- szakköri keretek közt, vagy
- külön versenyfelkészítésként az egész évet átívelő programot szerveznek.

A veszélyhelyzeti nevelés-oktatást segítő, a tanulók számára összeállított füzet sorozat egyes tagjai két évfolyamot fognak össze. Ennek a szerkezeti formának az a magyarázata, hogy a tartalmat meghatározó fő fejezetek mellé rendelt fogalmak, ismeretek szintjében nincs jelentős eltérés az egymást követő években. Az életkori sajátosságoknak, a tanulócsoporthoz jellemzőinek megfelelő kifejtés bősége változtatható, ehhez elég háttérrel jelent egy-egy füzet.

A veszélyhelyzeti tananyag főbb fejezetei a következők:

Rendvédelmi szervek – katasztrófavédelem

- minősített időszak, szükségállapot, rendkívüli állapot
- veszélytérkép, Prevenációs Program

Segítő szervezetek

- segítségkérés telefonon

A katasztrófák típusai – teendők, viselkedési szabályok veszélyhelyzetben

- ár-, belvíz – túlélő csomag, mentési tervek, kitelepítés, visszatelepítés, fertőtlenítés

- szél-, hóihar
- földrengés – Mercalli, Richter skála
- veszélyes anyag kiszabadulása a környezetbe – veszélyt jelző tábla, bárca, elzárkózás, VFCs, légzőrendszert védő eszközök
- atomreaktor balesete
- terrorizmus, járványok, környezeti szennyezések

Elsősegélynyújtás

Közvetlen környezetünk veszélyei

Történeti háttér

- az emberek tűzzel való kapcsolatának, a tűzgyújtásnak és a tűzoltóságnak a rövid története

Tűzmegeelőzés

- a háztartásban – sütés, főzés, világítás
- tűzgyújtási szabályok a szabadban

Gyújtás és oltás

- alapvető szabályok

Elemi elsősegély – forrázás, kis égési sérülés esetén

Menekülés, segítségkérés

- elemi viselkedési szabályok
- segítségkérés telefonon

Tűzoltóságok – munka, elvárás, sport

A katasztrófavédelem szervezetének rövid történeti összefoglalója

2.3.1 „A” változat

1-2. évfolyam

Ssz.	Cím	Téma	Ismeret, alkalmazás
1.	Baleseti lehetőségek a háztartásban	Veszélyforrások	A lakóhely, az iskola és az otthon jellemző veszélyhelyzetei
2.		Mosó- és tisztítószeresek, kézi szerszámok, elektromos készülékek	A sütés, főzés, fűtés, készülékhasználat szabályai
3.	Teendők baleset vagy sérülés észlelése esetén	Segítő szervezetek	Helyes magatartásformák árvíz, hó-, szélvihar, tüzeset esetén Tűzoltóság, mentők, rendőrség
4.		Segélyhívás, elsősegély	Az épületelhagyás helyes módja A telefonon való segítségkérés helyes módja Kiseb sebek, sérülések ellátása

3-4. évfolyam

Ssz.	Cím	Téma	Ismeret, alkalmazás
1.	Baleseti lehetőségek a háztartásban, a szűkebb környezetben	Veszélyforrások	Robbanásveszély, füstmérgezés, nyílt láng (gyufa, gáz) használata
2.		Az egyéni létet veszélyeztető tényezők Katasztrófák	Helyes magatartásformák földrengés, vegyi baleset esetén
3.	Teendők baleset vagy sérülés észlelése esetén	Égés – oltás Segítségkérés	Az égés feltételei, kísérő jelenségei, oltási lehetőségek Közérdekű telefonszámok
4.		Menekülés Segélyhívás Egyéni felelősség	Tűzriadó terv A telefonon való segítségkérés helyes módja

5-6. évfolyam

Ssz.	Cím	Téma	Ismeret, alkalmazás
1.	Veszélyhelyzetek kialakulása	Veszélyek otthon, a munkahelyen	Sütés, főzés, világítás, fűtés, elektromos készülékek, szerszámok, vegyszerek
2.		Épített és természeti környezetünk veszélyei Erdőtűz	Veszélytérkép Tűzgyújtás a szabadban
3.	Veszélyhelyzetek kezelése	Műhelyrend, szerszámhasználat Tűz megelőzés	Helyes magatartásformák természeti és civilizációs katasztrófák esetén
4.			Használati utasítások Üzemeltetési módok
5.	Az egyén és a közösség felelőssége	Tennivalók	Tűzriadó terv Prevenációs Program
6.		Beavatkozások	Teendők riasztáskor A tűzoltó készülékek használata Elsősegélynyújtás

7-8. évfolyam

Ssz.	Cím	Téma	Ismeret, alkalmazás
1.	Veszélyhelyzetek kialakulása	Berendezések, eszközök balesetmentes használata	Használati utasítások Üzemeltetési módok Eszköz- és anyaghasználat
2.		Katasztrófák, balesetek	Minősített időszak, globális veszélyek Környezetszennyezés, terrorizmus
3.	Veszélyhelyzetek kezelése	Elektromos berendezések Épített környezetünk baleseti veszélyei	Helyes magatartási szabályok Tűzgyújtási és oltási technikák
4.		Menekülési útvonalak	Menekülési tervek, jelzések
5.	Az egyén és a közösség felelőssége	Előrejelzés, riasztás	Riasztás Kimenekítés, kitelepítés Túlélő csomag
6.		Katasztrófavédelem	Rendvédelmi szervek Állampolgári jogok és kötelességek Nemzetközi együttműködés

Az egyes címek mögötti témák és ismeretek évfolyamokra való bontásakor minden esetben az osztály, ill. csoport adottságait, az intézmény és a lakóhely sajátosságait, az aktualitásokat figyelembe véve válasszuk ki a súlypontokat!

2.3.2 „B” változat

1-2. évfolyam

Ssz.	Cím	Téma	Ismeret, alkalmazás
1.	A Biztonság Birodalma A biztonság lovagjai	A biztonság összetevői Akik segítenek	A lakóhely veszélyei Segítő szervezetek
2.	Veszélyherceg villámai	Veszélyhelyzetek	A lakóhely jellemző veszélyhelyzetei
3.	A Biztonság Iskolája Grundi segít...	Az árvíz hatása a környezetre, veszélyei	Helyes magatartásformák árvízkor, a veszély jelzése
4.	A Biztonság Iskolája Grundi segít...	A szélvihar, hóvihar hatása a környezetre, veszélyei	Helyes magatartásformák hóviharban, szélviharban
5.	Hová siet? Miért siet?	Tűzoltóság, rendőrség, mentők Munkában a tűzoltók	Megkülönböztető jelzések
6.	Amikor ellenséggé válhat a tűz	A tűz jelentősége Mi kell az égéshez? A tüzesetek okai otthon Szabályok a szabadban való tűzgyújtásra	Az égés feltételei A sütés, főzés veszélyei Nyílt láng

7.	Jobb félni, mint megijedni	A hagyományos kályha, villanyfőző, gáztűzhely használata	A fűtő- és elektromos készülékek veszélyei
8.	Ünnepi fény	Szokások, hagyományok, az ünnepek veszélyei	Biztonsági intézkedések
9.	Ha már baj van!	A tűz jelzése	Tűzriadó, vészkijárat, menekülési útvonal Az épületelhagyás helyes módja A tűzoltóknak való telefonálás helyes módja
10.	Tudáspróba		

3-4. évfolyam

Ssz.	Cím	Téma	Ismeret, alkalmazás
1.	Memória-nyitogató	Katasztrófák	Árvíz, belvíz, szélvihar, hóvihar
2.	A Biztonság Iskolája Grundi segít...	A földrengés hatása a környezetre, veszélyei	Helyes magatartásformák földrengéskor
3.	A Biztonság Iskolája Grundi segít...	A vegyi balesetek hatása a környezetre, veszélyei	Helyes magatartásformák vegyi balesetkor
4.	A Biztonság Lovagjai	Kik segítenek földrengéskor, vegyi baleset esetén?	A segítő szervezetek jelzései, telefonszámjai
5.	A tűz használata régen és ma	A tűzgyújtás története A bűvös fapálcika	Az ősember és a tűz A tűz hasznosítása régen és ma A gyufa története A gyufagyújtás szabályai
6.	Égés	Az égés feltételei Az égés kísérelvényei	Éghető anyag, gyulladási hőmérséklet, oxigén
7.	Ha már baj van...	Hogyan olthatunk „kis” tüzeket?	Az oltási lehetőségek kapcsolata az égés feltételeivel
8.	Mire vigyázz a háztartásban?	Veszélyek a háztartásban	Az égési sérülések A műanyagok használatának veszélyei Robbanásveszély, füstmérgezés
9.	Ha már baj van...	Menekülés, segítségkérés	Az iskola menekülési terve
10.	Tudáspróba		

5-6. évfolyam

Ssz.	Cím	Téma	Ismeret, alkalmazás
1.	Lesben áll és nem kímél...	Természeti katasztrófák	Földrengés, vulkánkitörés, szélvihar, felhőszakadás, hóvihar, árvíz
2.		Civilizációs katasztrófák	Atomreaktor balesete, terrortámadás vegyi baleset
3.	A lakóhelyed veszélykalauza	A település, az intézmény veszélyeztetettsége	Veszélytérkép Prevenációs Program
4.	Tűz, tűz	Prométheusz A tűzgyújtás története	Tüzek a természetben: vulkán, villám; tűzvész A Prométheusz-legenda Irinyi János munkássága
5.	Mire vigyázz a háztartásban?	Sütés- főzés Gáz, fűtés, világítás Vegyszerek	Használati utasítások, üzemeltetési módok, tűz megelőzési tanácsok
6.	Veszélyhelyzetek otthon, az utcán, az iskolában Képes tanácsadó	Veszélyhelyzetek és azok megelőzése	Tűzgyújtás a szabadban Erdőtüzek Balesetek az iskolában és az utcákon
7.	Ünnepi fény	Az ünnepek során felmerülő veszélyek megelőzése	Gyertya, méceses, tűzijáték
8.	Oltás	A víz szerepe az oltásban	A tűzoltó készülékek használata

9.	Segítségkérés Tűzjelzés Riasztás	A tűzjelzés régen és ma Riasztási jelek Segítségkérés A menekülés szabályai	Riasztási jelek, teendők riasztáskor A veszély jelzése, mások tájékoztatása elsősegélynyújtás
10.	Tudáspróba		

7-8. évfolyam

Ssz.	Cím	Téma	Ismeret, alkalmazás
1.	Akik segítenek... Nem vagy egyedül! A szervezett magyar tűzoltóság	A veszélyhelyzet kezelésének rendszere a katasztrófavédelmi szervek feladata, polgári védelmi kötelezettség	Rendvédelmi szervek, tűzoltóságok Állampolgári jogok és kötelességek
2.	Minősíthetetlen...	Minősített időszakok	A kormány feladatai
3.	Nem ismer határokat!	Globális veszélyek Az együttműködés jelentősége	Nemzetközi bűnözés, terrorizmus, környezetszennyezés,
4.	Tűz! Tűz!	Tűzgyújtási technikák Felfedezők, találmányok	Tűzszerszámok Tűzoltó készülékek Szilvai Kornél
5.	Háztartás - a mindennapok tűzvédelme Rosszabbul is végződhetett volna!?	A biztonságos fűtés, sütés-főzés Vegyszerek használata A dohányzás veszélyei	Fűtőberendezések Elektromos készülékek Vegyszer
6.	Tűzoltás dióhéjban	„Kis” tűzek oltása a háztartásban, iskolában, a szabadban	Alapvető tűzoltási eszközök
7.	Segíts!	Helyes magatartási szabályok, elsősegélynyújtás	
8.	Fogd a csomagod!	A csoportos védelem, a szükséges „túlélőcsomag” összeállítása, befogadás	Kimenekítés, ideiglenes lakóhely- elhagyás
9.	Tűzjelzés Menekülés	A segítségkérés lehetséges formái A tervezés elemei	Tűzriadó terv
10.	Tudáspróba		

3. Kapcsolatok

Amennyiben egy testület úgy dönt, hogy a veszélyhelyzeti nevelést nem egy tárgyhoz köti, hanem a hagyományos tantárgyszerkezetbe integrálva építi be, az egyes témakörök helyét célszerű a NAT-ból kiindulva meghatározni.

Az alábbiakban négy műveltségi terület alapelveiből, céljaiból **emeljük ki** a veszélyhelyzeti nevelés helyi tantervének tervezéséhez szükséges alapvető elemeket. Természetesen több szempont is figyelembe vehető, a következő **válogatás** a konkrét nevelési feladatokat számba véve kívánja segíteni a tervező munkát.

1. Életvitel és gyakorlati ismeretek

Alapelvek, célok

E műveltségterület a tanulók ismereteit a **gyakorlati problémamegoldás** folyamatában szintetizálja. Konkrét problémahelyzetekből kiindulva, életszerű megoldásokkal teremt kapcsolatot az iskolai tanulás és az iskolán kívüli világ között.

Cél a tanulók tájékozottságának, biztonságérzetének növelése, a civilizáció társadalmi, környezeti vonatkozásainak feltárása révén a **felelős, környezettudatos, toleráns beállítottság** kifejlesztése, a fenntartható fejlődés megértése, elfogadása.

A fejlesztő hatás akkor érvényesül, ha megismertet az ember alkotta környezet legfontosabb jellemzőivel, ha a környezet és természet védelme tudatos szemléletté, a gyakorlatban **előhívható magatartási mintává** válik úgy, hogy az egyéni élet biztonságát is szem előtt tartja.

Fejlesztési feladatok

1-4. évf.

Érdeklődés a közvetlen mesterséges környezet iránt. **Szabálykövető magatartás.**

Információgyűjtés ismeretterjesztő forrásokból. Tervek megvalósítása mintakövetéssel. A biztonság élménye a munkaszervezésben.

A **következményekért felelős magatartás** tanúsítása. A pozitív énkép megalapozása.

A legegyszerűbb emberi szükségletek felismerése és a kapcsolódó technikai lehetőségek belátása. A gyermekbalesetek okai, forrásai, megelőzésük. Elővigyázatosság az anyagalkításban.

5-6. évf.

Dokumentumok használata. Az emberi szervezetet károsító anyagokkal való kapcsolatba kerülés lehetőségei (veszélyes anyagok). Felelős alkotói és befogadói magatartás. Az **önellenőrzés fejlesztése**. Figyelem az egyszerű eszközök, szerszámok használatában, **elővigyázatosság**.

7-8. évf.

Használati utasítások alkalmazása. A problémahelyzet megfogalmazása vizuálisan. Az algoritmus betartása. A szabályok szerepének megismerése. A kéziszerszámok, háztartási gépek kezelése. A **kooperációs készség** és a **konfliktus-megoldási tapasztalatok** tudatosítása. Környezettudatos magatartás. Tudatos döntés. A szabálytudat szerepe. Szervezett munka, a kéziszerszámok és gépek szakszerű kezelése, használata. A biztonság jelentősége. Az emberi szükségletek és igények, valamint az anyagi-tárgyi lehetőségek ismeretében a lehetséges megoldások keresése.

2. Ember a természetben

Alapelvek, célok

Megismerkedhetnek az anyagok tulajdonságaival, a természeti környezet változásaival, kölcsönhatásaival, a jelenségekkel, a törvényszerűségekkkel. Áttekinthetik az embernek, az általa létrehozott társadalomnak, valamint az őt körülvevő természetnek a kölcsönhatásait. A tanulók gondolkodásmódját a fenntartható fejlődés és az elvárható biztonság igényeinek megfelelően formálja. Hozzájárul a környezettudatos magatartás kialakításához. A természeti és technikai problémák társadalmi viszonyokat is figyelembe vevő megoldásokra képes, **aktív**, viszonyaikat változtatni képes, **kritikus, kreatív** emberré nevel.

Cél a tanulók rendszerben, kölcsönhatásokban, kapcsolatokban történő gondolkodásának erősítése, magának a megismerési, tanulási folyamatnak a tanulók általi aktív, értelmező tevékenysége a tapasztalatok feldolgozása. A létrejövő tudásrendszernek alkalmasnak kell lennie környezetünk jelenségeinek előrejelzésére, magyarázatára, s **alkalmazhatónak kell bizonyulnia a mindennapi tevékenységek során**.

Elsajátítják a tapasztalatok szóban, írásban, rajzban, grafikonon történő rögzítését, a problémamegoldás elemi műveleteit, az ismeretszerzés, tájékozódás elérhető és gyakorolható módszereit. A nevelés eredményeképp kialakul az állampolgári léttel összefüggő döntésekben használható tudás.

Figyelmet fordítunk a veszélyes anyagok és készítmények helyes kezelésének alapelveire. A tanulás hozzájárul a környezetünkkel kapcsolatos felelős magatartás kialakulásához. A megszerzett ismeretek a természet szeretetére, **meggyőződésből fakadó, tudatos, aktív környezetvédelemre** nevelnek. E műveltség fontos eszköze lehet annak a törekvésnek, melynek hatására a tanulók tudatosan törekednek az **egészséges, biztonságos életmóddal** kapcsolatos szabályok betartására.

Fejlesztési feladatok

Tájékozódás a tudomány-technika-társadalom kölcsönhatásairól, a természettudományról, a tudomány és a tudományos megismerés természetéről.

1-4. évf.

Annak fokozatos belátása, hogy az emberi tevékenység és maga az ember a természeti folyamatok szerves része. A természeti és technikai tárgyakkal, jelenségekkel összefüggő elképzelések megfogalmazása. A mindennapi életben fontos szerepet játszó mennyiségek megismerése, mérése, gyakorlás. Tájékozódás az egyszerűbb forrásanyagokban. A különböző tárgyak, élőlények, jelenségek tanult jellemzőinek elemi szintű összehasonlítása, csoportosítása. Egyszerű **képi és szöveges információk, jelek értelmezése** a megismert területeken. Változások a

párkölsönhatásokban (energia). Az (energia) készletek végeességének kérdése. Az érzékelés, mint információszerzés.

Tájékozódás a térben, irányok, távolságok, hosszak, nagyságrendek meghatározása. Ismerkedés a természet könnyen megfigyelhető ciklusával, az **állandóság és változás** tanulmányozása.

Annak felismerése, hogy a környezet állapota az ember egészségére is hatással van.

Néhány könnyen átlátható, megérthető, a gyereket közvetlenül, a gyakorlatban is érintő, helyi környezetvédelmi problémával való foglalkozás. **Egyéni és közösségi cselekvési formák** kialakítása.

4-6. évf.

A környezetre kifejtett emberi, társadalmi hatások elemzése. A tudományos vizsgálódások fontosságának meggláttatása. A tudománytörténet néhány nagy alakjával, élettörténetével, munkásságával, eredményeivel való ismerkedés. A megismert természeti törvényszerűségek alkalmazása technikai eszközök működésének, folyamatok leírásának magyarázatára. A természeti és technikai tárgyakkal, jelenségekkel összefüggő elképzelések megfogalmazása. **Önálló megfigyelések** rögzítése. Adott olvasnivalóból meghatározott szempontok szerinti információk kigyűjtése. Az eszközök balesetmentes használata. Az előzetes elképzelések, a megfigyelt jelenségek és a mért értékek közötti eltérések felismerése.

Égés, kémiai átalakulások, halmazállapot-változások, gázok összenyomása, melegítés folyamata. Egyszerűbb használati tárgyak készítése. Oldódás és olvadás megkülönböztetése. A halmazállapotról tanult összekapcsolása időjárási jelenségekkel. Anyagok tulajdonságok szerinti csoportosítása. Ismerkedés az energiahordozókkal, az energia átalakulásaival, az energiatakarékosság jelentőségével.

Információközléssel kapcsolatos játékok.

Tájékozódás a lakóhelyen és környékén, hely, irány, távolság meghatározása. **Rövidebb távú folyamatok** (évszakok, éghajlati és időjárási jelenségek) **változásai**.

A felszínváltozások főbb folyamatainak leírása.

A rendszer egységes „viselkedésének” demonstrálása, a **rendszerekre jellemző folyamatok** bemutatása.

A betegségeket megelőző módozatok megismerése.

A környezetet leggyakrabban **szennyező anyagoknak és forrásainak azonosítása**, a szennyezéshez vezető emberi tevékenységek felismerése. Az **óvatos bánásmód** megismerése.

A természet jövőjéért, fenntarthatóságáért érzett felelősség vállalása, a **környezet értékeinek védelme, megóvása**.

7-8. évf.

A tudományos fejlődés elméletirányítottságának érzékeltetése. A tudományos ismeretek alkalmazása egyre tudatosabban a folyamatok magyarázata és eredményeik előrejelzése során. A megfigyelések önálló rögzítése. Adott olvasnivalóból meghatározott szempontok szerinti információk kigyűjtése. **Problémamegoldás**: kísérletek, megfigyelések, mérések önálló vagy csoportmunkában történő tervezése, kivitelezése és értékelése. Önálló forráshasználat. Számítógépes és multimédiás eszközök használata.

A megfigyelések **áttekintő rendezése**, az eredmények pontos megfogalmazása. Az anyagok, mennyiségek jeleinek használata. Egyszerűbb vázlatrajzok, sematikus ábrák készítése, kész ábrák, rajzok értelmezése. Érdekes és különleges tulajdonságokkal rendelkező anyagokra vonatkozó ismeretek felhasználása, kreatív ötletek kidolgozása.

A hőmérséklet és halmazállapot-változás közötti **összefüggések** tanulmányozása.

A hétköznapokban is ismert anyagok anyagszerkezeti besorolása. Az elektromos folyamatok egyszerű atomszerkezeti magyarázata. Az elektromosság alkalmazásával összefüggő technikai jelenségek és társadalmi folyamatok összekötése a fizikai ismeretekkel. A szerves és szervetlen anyagok csoportjaira vonatkozó tudás alkalmazása a hétköznapi életben. A mozgások, az elektromos-, fény-, hang- és hőjelenségek, a fázisátalakulások, energiaváltozások fajtái.

Az élő szervezetek **energiaátalakító folyamatainak** átfogó jellemzése. A természeti és technológiai folyamatok elemzése az energia átalakulásának fogalmával.

Az ember által megvalósított energiaátalakítási folyamatok környezeti hatásainak elemzése. **Önálló álláspont** formálása a felmerülő társadalmi, gazdasági, politikai kérdésekkel kapcsolatban.

A biológiai információ jelentőségének felismerése példák segítségével.

A „biológiai órával” kapcsolatos néhány érdekes jelenség tanulmányozása.

Ökológiai rendszerek vizsgálata.

Állapotleírások alkalmazása, kvalitatív és kvantitatív összefüggések, törvényszerűségek alkalmazása, lineáris és körfolyamatok felismerése, összehasonlítása.

Egyensúlyra vezető fizikai, biológiai és kémiai folyamatok bemutatása.

Az élő szervezetekben lejátszódó szabályozási folyamatok elemzése. Az életjelenségek mélyebb alapjainak megismerése.

Az emberi szervezetet veszélyeztető anyagok **szervezetre gyakorolt fontosabb hatásainak** megismerése. Az öröklődés és egészség közti kapcsolat felismerése, öröklött kockázatok, betegségek létének tudatosulása, e tudás alkalmazása a **jövőkép formálásában**.

3. Földünk - környezetünk

Alapelvek, célok

A műveltségi terület elősegíti, hogy a tanulóban **reális kép** alakuljon ki hazánk kedvező és kedvezőtlen természeti, társadalmi-gazdasági adottságairól, európai integrációjáról. Megismerteti – lehetőség szerint a gyakorlatban – a szűkebb és tágabb természeti és társadalmi környezetben való tájékozódás, eligazodás alapvető eszközeit és módszereit. Vizsgálódásának középpontjában napjaink eseményei állnak. Fejlődik a tanulók földrajzi-környezeti gondolkodása, **helyi, regionális és globális szemlélete**. Megértik az erőforrásokkal való ésszerű gazdálkodás szükségességét. A jelenségeket, folyamatokat változásukban, fejlődésükben mutatja be. Fokozatosan kialakul a tanulók környezetért felelős magatartása. Megismerik az emberiség egész bolygóra kiterjedő természetátalakító tevékenységét, az ebből fakadó világméretű természeti és társadalmi problémákat. Érthetővé válnak az új kommunikációs források elterjedéséből fakadó új kihívások. Megértik, hogy az átalakuló hagyományos gazdasági keretek **érdekellentéteket** okozhatnak és társadalmi változásokat gerjeszhetnek.

Fejlesztési feladatok

5-6. évf.

A Kárpát-medence jellemző természet- és társadalom-földrajzi jelenségei, jellegzetes életmódok.

Az egyén és a kisebb-nagyobb **társadalmi közösségek szerepének** belátása a környezet értékeinek, harmóniájának megővésében.

A **személyes cselekvés gyakorlatának és lehetőségének** felismerése.

A szűkebb környezetben való eligazodáshoz szükséges technikák kialakítása.

Információhordozók kiválasztása az ismeretszerzés és tanulás folyamatában. Tájékozódás az információs anyagokban, gyűjteményekben. Egyszeri és rendszeres megfigyelések, mérések, valamint vizsgálódás és modellalkotás – tanári irányítással – csoportunkában és önállóan. Következtetések levonása egyszerű adatokból, tényekből.

Esemény, történet elmondása megfigyelés alapján és emlékezetből.

Az alapvető **szakkifejezések** megismerése.

Ismeretszerzés és –feldolgozás projektmódszerrel (lakóhelyi környezetből vett példán).

A hétköznapi életben felhasználható földrajzi-környezeti tudás elemeinek elsajátítása.

Tájékozódás a lakóhelyen. A térkép és a valóság kapcsolatának meglátása. Távolságokra vonatkozó és méretbeli nagyságrendek becslése. Az alapvető földrajzi-környezeti jelenségek térbeli rendjének felismerése. Topográfiai fogalmak felismerése. A környezetben lezajló folyamatok **időrendiségének, a periodikus jelenségek** felismerése.

A gazdaságban leggyakrabban használt szerves és szervetlen anyagok, az energiahordozók megismerése.

A lakóhely és környékének környezetét leginkább károsító anyagok és folyamatok, valamint a **környetkárosítás-csökkentés lehetőségeinek** megismerése.

A hazai tájak életközösségeinek ökológiai szemléletű jellemzése. A halmazállapot-változásokról tanultak összekapcsolása időjárási jelenségekkel. A technikai fejlődés szerepének felismerése, az emberi tevékenységek által okozott környetkárosító folyamatok megismerése. Magyarország nemzetközi hírének megismerése, az életmód és a gazdálkodás változásainak bemutatása.

A helyi környezet (iskola, település) természeti, társadalmi, környezeti értékeinek és problémáinak, valamint annak felismerése, hogy milyen hatással van a környező világ a hazai környezet állapotára.

A természet- és a környezetvédelem alapvető céljainak megismerése **saját tapasztalatok** alapján. Annak felismerése, hogy a környezet védelméért mindannyian **személyesen is felelősek vagyunk**.

7-8. évf.

Az egyén és a kisebb-nagyobb társadalmi közösségek szerepének, felelőségének belátása a környezet értékeinek, harmóniájának megővésében és továbbadásában. A **cselekvés lehetőségeinek felismerése**, az eligazodás képességének fejlesztése. Az információhordozók, a világháló felhasználása, az információk értelmezése és feldolgozása, gyűjtemény, tabló összeállítása.

A hírekben hallott földrajzi-környezeti tartalmú információk értelmezése. A szakkifejezések megismerése. A környezetben szerzett tapasztalatok, köznapi földrajzi-környezeti ismeretek megfogalmazása, valamint egyszerű természet- és társadalomtudományos szemléletű magyarázata.

Szemléleti térképolvasás önállóan, okfejtő térképolvasás tanári irányítással. A rövidebb és hosszabb távú természeti, társadalmi és környezeti folyamatok áttekintése példák alapján (*pl. a természeti és társadalmi környezet változásai*). Periodikus jelenségek leírása. Az élő és élettelen anyagok, energiahordozók megismerése.

A környezetet károsító leggyakoribb szennyezőanyagok és forrásaik megismerése.

A szennyezőanyagok **károsító hatását mérséklő, megszüntető eljárások** megismerése a kontinensekről vett példák alapján.

Annak felismerése példákon keresztül, hogy az egyes népek természeti és gazdasági körülményei, hagyományai hogyan befolyásolhatják gazdasági fejlődésüket, gondolkodás módjukat. A földrajzi térben zajló, valamint a gazdasági élet jelenségeiben megnyilvánuló kölcsönhatások felismerése. Az emberi tevékenységek által okozott környezetkárosító folyamatok felismerése.

A környezetkárosító hatások következményeinek csökkentésére irányuló hazai és nemzetközi erőfeszítések érzékelése. A magyarság, Magyarország és a magyar gazdaság helyének, kapcsolatrendszerének megismerése.

Környezetünk problémáinak, azok hazai és regionális kapcsolatainak a felismerése.

A magyar utazók, tudósok, szakemberek szerepének megismerése a Föld felfedezésében és megismerésében. A természeti környezet közvetlen és közvetett hatásainak felismerése a múlt és a jelen társadalmi-gazdasági folyamataiban hazai és külföldi példák alapján, különös tekintettel a Magyarországgal **szomszédos országokra** és az **Európai Unió** tagállamaira. Annak felismerése, hogy napjainkban a társadalmi-gazdasági és környezeti folyamatok egy része világméretben zajlik. Annak megértése, hogy a környezet védelméért mindannyian személyesen is felelősek vagyunk. Tájékozódás és tájékozottság kialakítása a legfontosabb környezeti veszélyekről, illetve a társadalomra háruló felelősségről a természetes és egészséges környezet megőrzésében, regionális példák alapján.

4. Ember és társadalom

Alapelvek, célok

A történelem a társadalom közös emlékezete – a **közösséghez tartozás tudatának**, különösen a **nemzeti és európai identitástudatnak** az elmélyítése. Az emberismeret hozzájárul az **önismeret** elmélyítéséhez, segít tudatosítani az ember sorsától elválaszthatatlan értékdilemmákat, fejleszti az önálló tájékozódáshoz, felelős döntéshez, a mások álláspontjának megértéséhez szükséges attitűdöket és képességeket.

A társadalomismeret ahhoz segít hozzá, hogy tájékozódni tudjunk saját korunk társadalmi, gazdasági és politikai jelenségei között, felhívja a figyelmet az egységesülő világ problémáira.

Az alsóbb évfolyamokon a játékoknak, a **konkrét szituációknak, az életszerű helyzeteknek** van kitüntetett szerepük, a felsőbb évfolyamokon fokozatosan előtérbe kerül az önálló tanulás, az egyéni vélemények megfogalmazása, a vita, a demokratikus polgári lét magatartásformáinak kialakítása.

A fejlesztés kiemelt területei: a **személyiség és az emberi jogok tiszteletére** nevelés, az állampolgári tudat erősítése, a **szociális érzékenység**, a környezetért érzett felelősség, a **humánus, értékeket védő magatartás** fejlesztése.

Fejlesztési feladatok

1-4. évf.

Ismeretszerzés közvetlen megfigyelésből, hallott, olvasott szövegekből, értő olvasás. A tanultak felhasználása új feladathelyzetekben. A cselekvés és annak következménye közötti kapcsolat felismerésének gyakorlása.

Mindennapi élethelyzetek elbeszélése, eljátszása a különböző szereplők nézőpontjából. Önálló vélemény megfogalmazása eseményekről, jelenségekről és személyekről. **Tapasztalatok szerzése a valós, a lehetséges és a lehetetlen megítéléséről.** Beszélgetés és vita egy-egy emberismereti, társadalmi, történelmi témáról. Események, történetek, jelenségek mozgásos, táncos, dramatikus megjelenítése. Az idő tagolására szolgáló kifejezések használata. A térkép legfontosabb elemeinek felismerése. **Helyszínek modellezése.**

Egy-egy magyar vagy külföldi híres ember (*pl. feltaláló, tudós, szent*) élete, tevékenysége, **jellemvonásai. Ismerkedés jelképeinkkel**, az azokhoz kapcsolódó eseményekkel, néhány történettel a lakóhely múltjából.

Keressenek választ pl. a „Mire vagyok képes? Mire nem vagyok képes? Miért van szükség szabályokra?” kérdésekre.

5-6. évf.

Ismeretszerzés személyes beszélgetésekből, közvetlen megfigyelésből, hallott és olvasott elbeszélő szövegekből, filmekből, tömegkommunikációs eszközökből. Emberi magatartásformák és élethelyzetek megfigyelése.

Értő olvasás. A tanultak felhasználása új feladathelyzetekben. Híres emberek, történelmi személyiségek jellemzése. Feltevések megfogalmazása a történelmi személyiségek cselekedeteinek, viselkedésének mozgatórugóiról.

A tárgyilagos érvelés és a személyeskedés megkülönböztetése. Események, történetek, jelenségek mozgásos, dramatikus megjelenítése.

A térkép legfontosabb elemeinek felismerése, a tanult helyek megkeresése a térképen.

Szerezzenek ismereteket a **helyi hagyományokról**, a lakóhely múltjáról, továbbá a környék, a lakóhely természeti értékeiről, az azokat fenyegető veszélyekről és a **megóvásukra tett erőfeszítésekről**. Tanulmányozzanak egy-egy jelenséget – időben több korszakot átfogóan is.

Keressenek választ pl. a „Mi mindentől függhet a döntések és tettek megítélése? Milyen mértékben határozza meg a természeti környezet az emberek mindennapi életét és kultúráját?” kérdésekre.

7-8. évf.

Információk gyűjtése adott témához az iskolai vagy más könyvtárban, médiatárban, múzeumban, az interneten; az információ hordozók használata. A gyűjtött adatokról rövid tartalmi ismertető készítése. A tanultak felhasználása új feladathelyzetekben.

Híres emberek, történelmi személyiségek jellemzése. Önálló vélemény megfogalmazása társadalmi, történelmi eseményekről, jelenségekről és személyekről, a magyar történelem kiemelkedő személyiségeiről. Feltevések megfogalmazása egyes társadalmi-történelmi jelenségek háttéréről, feltételeiről, okairól.

Események, történetek, jelenségek mozgásos, dramatikus megjelenítése.

Szerezzenek ismereteket arról, milyenek voltak az emberek hétköznapijai a különböző korokban és kultúrákban, a politikai konfliktusokról (forradalmakról, háborúkról), különösen azok hétköznapi, emberi, erkölcsi vonatkozásairól.

Ismerkedjenek olyan **köznap** és **kiélezett élethelyzetekkel**, **konfliktusokkal**, amelyek rávilágítanak az erkölcsi értékminőségek és az emberi helytállás jelentőségére, illetve az azokkal kapcsolatos problémákra.

Keressenek választ pl. a „Mit tehet az egyes ember másokért, a közösségért, a rászorulókéért? Milyen szerepet játszik a természeti környezet az egyes országok, civilizációk életében? Mitől függenek az egyes emberek, embercsoportok érdekei? Mennyiben hatnak a „nagy emberek” a történelmi eseményekre és folyamatokra?” kérdésekre.

* A taneszköz-javaslatban felsorolt kiadványok megrendelhetők:

BM OKF Önkormányzati Kapcsolatok és Helyreállítási Főosztály
1149 Budapest, Mogyoródi út 43. Fax: 469-4353, 469-4105
Főosztályvezető: Dr. Kozári László ezredes

S.szám	Kiadvány 2004.	Bruttó ár (Ft)
<u>A veszélyhelyzeti (tűzvédelmi és polgári védelmi) nevelő-oktató program tanulást segítő kiadványcsomagja</u>		
1	Tűzet viszek... Tűzvédelemi foglalkoztató füzet óvodásoknak	217
2	Útmutató... Óvónői segédlet* a Tűzet viszek c. foglalkoztató füzethez <i>*Digitális formában hozzáférhető</i>	145 *
3	Tűzre, vízre vigyázzatok... Munkafüzet 6-8 éveseknek tűzvédelmi neveléshez	217
4	Tűzre, vízre vigyázzatok... Munkafüzet 8-10 éveseknek tűzvédelmi neveléshez	217
5	Tűzre, vízre vigyázzatok... Munkafüzet 10-12 éveseknek tűzvédelmi neveléshez	217
6	Tűzre, vízre vigyázzatok... Munkafüzet 12-14 éveseknek tűzvédelmi neveléshez	217
7	Tanári Kézikönyv Tanári segédlet a tűzvédelmi munkafüzetekhez	217
8 Új!	Kézikönyv a veszélyhelyzeti ismeretek munkafüzet sorozathoz	500
9	Vízi Misi Foglalkoztató füzet	279
10	A Biztonság Birodalma 1. Polgári védelmi ismeretek az 1-2. osztályosok számára	279
11	A Biztonság Birodalma 2. Polgári védelmi ismeretek az 3-4. osztályosok számára	279
12	Mancs! Ments! Veszélyhelyzeti ismeretek az 5-6. osztályosok számára	279
13	Veled is megtörténhet! Veszélyhelyzeti ismeretek a 7-8. osztályosok számára	265
14	Útmutató a Prevenációs Program összeállításához	124
<u>Egyéb kiadvány</u>		
15	Tábla-mutató veszélyjelző, információs táblák gyűjteménye 1-2., 640 x 440 falitáblák	2 x 748

Az Ajánlásban használt fogalmak

1) Az idegen szavak, ill. az értelmező szótár szerint¹:

Katasztrófa

Görög eredetű szó, rendkívüli méretű elemi csapás, tömeges szerencsétlenség, baleset, teljes összeomlás, végleges romlás, tönkremenés, hirtelen bekövetkező végzetes esemény, válságos állapot, sorsfordulat.

Krízis

Görög-latin eredetű szó, válság, válságos állapot.

Válság

Súlyos helyzet, döntő fordulat, amelynek a kimenetele jó is, rossz is lehet. Súlyos zavar, nehéz helyzet az egyén, a közösség életében.

Tragédia

Görög eredetű szó, nagy szerencsétlenség, borzalmas, gyászos, szomorú esemény.

Pánik

Francia eredetű szó, a tömegek közt kitörő és tovaterjedő fejvesztett riadalom, megzavarodás, vakrémület.

Veszély

Veszedelem. Veszéllyel járó, veszélyt rejtő.

Veszedelem

Bajjal, pusztulással fenyegető helyzet, veszély.

2) A pszichológia² a következők szerint határozza meg a fogalmakat:

Veszélyhelyzet

Olyan speciális stresszkeltő szituáció, ami a lakosság kisebb-nagyobb csoportját közvetlenül, illetve közvetve akár életveszéllyel is fenyegeti.

Más megfogalmazásban:

Olyan félelem, amelyet valamilyen - reális - fenyegetés vált ki.

Két jellemző formája van: az egyik, amikor a mentális folyamatok segítségével zajlik és a helyzet kiértékelése nyomán alakul ki, a jelenre vonatkozik. A másik esetben képzelet-alapon működik, még be nem következett eseményhez kapcsolódik, a félelem a jövőre irányul.

A veszélyhelyzet típusai:

Gond

Nyugtalanító, nehezen megoldható kérdéssel való foglalkozás.

Válság

Az egyén, csoport, társadalom életében fellépő súlyos zavar, nehéz helyzet, melynek alanya lehet egy adott szervezet (belső válság), illetve a társadalom (külső válság).

Válsághelyzet

A veszély által a katasztrófa bekövetkezésének esélye nagyobb, mint 50 %.

Krízis

A válság döntő fordulata, amikor még a súlyos események elkerülhetőek. Ha azonban a katasztrófa bekövetkezett, az visszavonhatatlanul negatív értelmű esemény.

Katasztrófa

Hirtelen kialakult végzetes esemény, illetve tömeges szörnyű szerencsétlenség. Következményeinek fennállásához képest rövid ideig tart.

3) A katasztrófavédelmi törvény³ a következők szerint definiál:

Katasztrófa

A szükséghelyzet vagy a veszélyhelyzet kihirdetésére alkalmas, illetőleg a minősített helyzetek kihirdetését el nem érő mértékű olyan állapot vagy helyzet (pl. természeti, biológiai eredetű, tűz okozta), amely emberek életét, egészségét, anyagi értékeit, a lakosság alapvető ellátását, a természeti környezetet, a természeti értékeket olyan módon vagy mértékben veszélyezteti, károsítja, hogy a kár megelőzése, elhárítása vagy a következmények felszámolása meghaladja az erre rendelt szervezetek előírt együttműködési rendben történő védekezési lehetőségeit és különleges intézkedések bevezetését, valamint az önkormányzatok és az állami szervek folyamatos és szigorúan összehangolt együttműködését, illetve nemzetközi segítség igénybevételét igényli.

Katasztrófahelyzet

Olyan mértékű katasztrófaveszély, illetőleg bekövetkezett katasztrófa, amikor az arra felhatalmazott állami szerv vezetője a katasztrófa veszélyének, bekövetkezésének tényét megállapította, és a szükséges intézkedéseket elrendelte.

Katasztrófaveszély

Olyan folyamat vagy állapot (pl. természeti, biológiai eredetű, tűz okozta), amely közvetlenül és súlyosan veszélyezteti az emberi egészséget, környezetet, az élet- és vagyónbiztonságot, ha okszerűen lehet számolni a katasztrófa bekövetkezésének valószínűségével.

Katasztrófaveszélyes tevékenység

Olyan emberi cselekvés vagy mulasztás, amely katasztrófát vagy annak közvetlen veszélyét idézheti elő.

Rendkívüli esemény

Veszélyes létesítményben bekövetkező vagy bekövetkezett, a rendeltetésszerű működésben, illetőleg a technológiai folyamatokban bekövetkezett olyan nem várt esemény, amely azonnali beavatkozást igényel, illetve magában hordozza a folyamat ellenőrizhetetlenné válását.

Súlyos szerencsétlenség (baleset)

Az emberek életét, egészségét és környezetét, anyagi értékeit súlyosan veszélyeztető vagy károsító olyan esemény, amelynek következményei az erre szervezett erőkkel elháríthatók, felszámolhatók, és nem igényli a katasztrófa esetére vonatkozó különleges intézkedések bevezetését.

Veszély

Valamely veszélyes anyag természetes tulajdonsága vagy olyan körülmény, amely káros hatással lehet az emberi egészségre vagy a környezetre.

Forrás:

1. Bakos Ferenc: Idegen szavak és kifejezések szótára (Akadémiai, 1984)
Magyar értelmező kéziszótár (Akadémiai, 1975)
2. Kozák Mónika t. szds.: A veszélyhelyzetek pszichés hatásai
3. 1999. évi LXXIV. törvény a katasztrófák elleni védekezés irányításáról, szervezetéről és a veszélyes anyagokkal kapcsolatos súlyos balesetek elleni védekezésről